

PRACE NAUKOWE

Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

Nr 416

**Współczesne problemy ekonomiczne.
Rozwój zrównoważony w wymiarze
globalnym i europejskim**

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2016

Redakcja wydawnicza: Elżbieta Kozuchowska

Redakcja techniczna: Barbara Łopusiewicz

Korekta: Justyna Mroczkowska

Łamanie: Adam Dębski

Projekt okładki: Beata Dębska

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania
znajdują się na stronach internetowych
www.pracnaukowe.ue.wroc.pl
www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Publikacja udostępniona na licencji Creative Commons
Uznanie autorstwa-Użycie niekomercyjne-Bez utworów zależnych 3.0 Polska
(CC BY-NC-ND 3.0 PL)

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2016

ISSN 1899-3192
e-ISSN 2392-0041

ISBN 978-83-7695-561-2

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Zamówienia na opublikowane prace należy składać na adres:
Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
ul. Komandorska 118/120, 53-345 Wrocław
tel./fax 71 36 80 602; e-mail: econbook@ue.wroc.pl
www.ksiegarnia.ue.wroc.pl

Druk i oprawa: TOTEM

Spis treści

Wstęp	7
Bernadeta Baran: Idea zielonej gospodarki w UE a perspektywy rozwoju energetyki odnawialnej w Polsce / The idea of green economy in the EU vs. perspectives of renewable energy development in Poland.....	9
Beata Będzik: Ważkość kapitału społecznego w kształtowaniu spójności społecznej / Validity of social capital in shaping social cohesion.....	17
Jan Borowiec: Wzrost gospodarczy a zmiany w spójności gospodarczej i społecznej w krajach Europy Środkowo-Wschodniej / Economic growth vs. changes in the economic and social cohesion in Central and Eastern European countries.....	26
Jarosław Czaja: Euroizacja jako skutek spowolnienia integracji monetarnej w Unii Europejskiej / Euroization as an effect of slower monetary integration in the European Union.....	36
Mariusz Czupich: Spójność społeczna w wybranych krajach Unii Europejskiej / Social cohesion in selected countries of the European Union.....	44
Małgorzata Dziembała: Rozwój transgranicznych systemów innowacji w dobie globalizacji – przykład regionu Venlo-Niederrhein / Cross-border innovation systems development in a globalizing world – the Venlo-Niederrhein example.....	53
Joanna Jahn: Eksport wyrobów wysokiej techniki w Unii Europejskiej / Export of high tech in the European Union.....	65
Urszula Kalina-Prasznic: Reformy emerytalne a polityka spójności ekonomicznej / Pension reforms vs. cohesion policy.....	75
Maria Kola-Bezka: Zmiany pozycji konkurencyjnej regionów NUTS 3 w Europie Środkowo-Wschodniej w latach 2000–2012 / Changes in the competitive position of nuts 3 regions in Central and Eastern Europe in 2000-2012.....	83
Agnieszka Kwarcińska: Międzynarodowe inicjatywy normatywne w zakresie społecznej odpowiedzialności biznesu (CSR) jako wyraz działań na rzecz zrównoważonego rozwoju / International normative initiatives in corporate social responsibility (CSR) as a manifestation of actions for sustainable development.....	95
Dorota Michalak: Analiza skutków zmian klimatu i wynikających z nich działań adaptacyjnych podejmowanych przez Unię Europejską / Analysis of the impact of climate changes and resulting the reform adaptation measures taken by the European Union.....	104

Aleksandra Nacewska-Twardowska: Liberalizacja polityki handlowej UE a zmiany w handlu towarami / European Union trade liberalization and changes in goods trade	113
Jacek Pera: Ocena stabilności makroekonomicznej w gospodarkach unijnych w świetle procedury nierównowagi makroekonomicznej. Aspekt ryzyka zjawisk kryzysowych / Evaluation of macroeconomic stability in the economies of the EU in the light of the macroeconomic imbalance procedure. Risk aspect of the crisis phenomenon	123
Dariusz Perło: Inteligentne specjalizacje a rozwój zrównoważony / Smart specializations and sustainable development	136
Grażyna Rzeszotarska: Strategia „Europa 2020” – narzędzie realizacji koncepcji inteligentnego rozwoju w krajach UE / The Europe 2020 strategy – a tool to implement the concept of smart growth in the EU.....	145
Małgorzata Szczepaniak: Polityka fiskalna w czasie kryzysu gospodarczego w krajach Europy Środkowo-Wschodniej / Fiscal policy during the economic crisis in the countries of Central and Eastern Europe	153
Barbara Wieliczko: Zrównoważenie rolnictwa UE a WPR i strategia „Europa 2020” / Sustainability of agriculture in the EU vs. cap and “Europe 2020” strategy.....	164
Maria Zuba-Ciszewska: Wkład idei spółdzielczości wywodzącej się z socjalizmu zrzeszeniowego w koncepcję CSR / The contribution of the idea of cooperativeness descending from the association socialism into the concept of CSR	172

Wstęp

Współczesne otoczenie społeczno-ekonomiczne jest bardzo skomplikowane. Złożoność ta inspiruje ekonomistów do podejmowania wielokierunkowych badań, skupiających się na poszukiwaniu rozwiązań zarówno w ujęciu teoretycznym, jak i praktycznym. Jednym z najważniejszych problemów ekonomicznych, które z punktu widzenia rozwoju i wzrostu społeczno-gospodarczego wymagają dogłębnych i szerokich eksploracji, jest zrównoważony rozwój.

W prezentowanym Państwu opracowaniu naukowym zatytułowanym „Rozwój zrównoważony w wymiarze globalnym i europejskim” podjęto próbę opisu i analiz kwestii związanych z szeroko pojętymi zagadnieniami rozwoju zrównoważonego w wymiarze globalnym i europejskim. Tematyka zawartych w publikacji tekstów jest zróżnicowana, odzwierciedla bowiem zarówno wieloaspektowość koncepcji rozwoju zrównoważonego, jak i różnorodność działań podejmowanych przez Unię Europejską i wspólnotę międzynarodową na rzecz wspierania takiego właśnie modelu rozwoju. Autorzy ujętych w niniejszej pracy artykułów naukowych dołożyli wielu starań, aby studium to odnosiło się do empirii i rzeczywistości współczesnej gospodarki. W efekcie tych dążeń powstało opracowanie charakteryzujące się wysokim poziomem merytorycznym oraz dużą aktualnością omawianej problematyki. Pozwala to mieć nadzieję, że zawarte w prezentowanej publikacji przekazy okażą się nie tylko pomocne w głębszym zrozumieniu rozwoju obecnego stanu współczesnej gospodarki, lecz także będą przyczynkiem do dalszych naukowych analiz, tym bardziej że wielogłos w sprawach tak aktualnych, jakie obejmują treści poruszone w artykułach, stanowi przegląd opinii wielu polskich środowisk uniwersyteckich.

Przekazując tę publikację do rąk Czytelników, mamy głębokie przekonanie, że zawarte w niej myśli i idee spotkają się z dużym zainteresowaniem pracowników naukowych, teoretyków, praktyków, studentów studiów ekonomicznych i innych kierunków. Chcielibyśmy także bardzo podziękować wszystkim Autorom za umieszczone w prezentowanym wydawnictwie teksty, ufając, że nasza współpraca będzie kontynuowana.

*Grażyna Wolska
Jan Borowiec
Bernadeta Baran*

Urszula Kalina-Prasznic

Uniwersytet Wrocławski

e-mail: urszula.kalina-prasznic@uwr.edu.pl

REFORMY EMERYTALNE A POLITYKA SPÓJNOŚCI EKONOMICZNEJ

PENSION REFORMS VS. COHESION POLICY

DOI: 10.15611/pn.2016.416.08

JEL Classification: H55

Streszczenie: Celem opracowania jest przedstawienie przesłanek i celów reformowania publicznych systemów emerytalnych w Unii Europejskiej oraz zagrożeń wynikających z wpływu podjętych kierunków działań na poziom bezpieczeństwa socjalnego w państwach członkowskich. W miarę terytorialnego rozszerzania się UE pogłębiały się różnice gospodarcze i socjalne między państwami członkowskimi, co utrudniało osiągnięcie ekonomicznej i społecznej spójności. Po 2000 r. zaostarzająca się konkurencja o charakterze globalnym wymusiła na UE działania mające na celu zdynamizowanie gospodarki europejskiej, zapewnienie trwałego, zrównoważonego wzrostu oraz zwiększenie spójności społecznej. Cele te miały być osiągnięte m.in. przez modernizację europejskiego modelu społecznego, skutkującą obniżeniem kosztów ochrony socjalnej i wzrostem aktywności zawodowej obywateli. Najgłębszym zmianom poddano systemy emerytalne, ze względu na ich dominujący udział w wydatkach socjalnych (50%). Efektem zmiany będzie znaczący spadek poziomu świadczeń emerytalnych w większości państw członkowskich i drastyczne obniżenie bezpieczeństwa socjalnego, jako skutek reform paradygmatycznych. Perspektywa taka zagraża spójności społecznej i ekonomicznej w UE i rodzi tendencje dezintegracyjne.

Słowa kluczowe: spójność ekonomiczna i społeczna, reformy emerytalne, europejski model społeczny, reformy paradygmatyczne, reformy parametryczne.

Summary: With the territorial extension of the EU, economic and social differences between the member states grew deeper, which hindered achievement of economic and social cohesion. After 2000, increasing global competition forced the EU to take measures aimed at the acceleration of the European economy, ensuring stable and sustainable economic growth, and strengthening social cohesion. The above objectives were supposed to be achieved i.e. through the modernisation of the European social model resulting in lower social security costs and higher employment rates. Pension systems went through the deepest transformations due to their dominant share in social expenditure (50%). The paradigmatic reforms will result in a significant decline in the level of retirement benefits in the majority of the member states and a dramatic decrease in social security. The above prospect poses a threat to social and economic cohesion in the EU and gives rise to disintegration tendencies.

Keywords: economic and social cohesion, pension reforms, European social model, paradigmatic reforms, parametric reforms.

1. Wstęp

W traktatach rzymskich (1957 r.) spójność społeczna miała być skutkiem gospodarczej integracji na wspólnym rynku. Jednakże w miarę terytorialnego rozszerzania się Wspólnoty wzrastały socjalne i gospodarcze różnice między krajami członkowskimi i zaczął narastać problem ekonomicznej i społecznej niespójności. Brak kohezji między tymi płaszczyznami funkcjonowania UE stopniowo tracił wymiar wewnątrzspółnotowy, istotny dla harmonijnych relacji między państwami członkowskimi. Procesy globalizacji i wyzwania konkurencyjne światowych rynków wymusiły reinterpretację znaczenia spójności społecznej, uznając jej istnienie za konieczny warunek trwałego, stabilnego, zrównoważonego rozwoju gospodarczego Europy.

2. Europejski model społeczny

W warunkach dobrej koniunktury i zaostrzającej się konkurencji o charakterze globalnym w 2000 r. UE rzuciła wyzwanie Stanom Zjednoczonym Ameryki Pn., że w ciągu 10 lat stanie się najbardziej dynamiczną i konkurencyjną gospodarką zdolną do stałego wzrostu oraz zapewniającą coraz większą spójność społeczną.

Kierunki działań wskazywała Europejska Agenda Społeczna przyjęta przez Radę Europejską w Nicei (2000 r.). Punktem wyjścia była teza, że wzrost gospodarczy i spójność społeczna wzajemnie się wzmacniają, a społeczeństwo, w którym jest więcej spójności społecznej, znamionuje lepsza gospodarka.

Cel ten miał zostać osiągnięty m.in. przez modernizację europejskiego modelu społecznego, której celem powinno być utrzymanie w ryzach kosztów ochrony socjalnej, a z drugiej strony taka jego reorientacja, aby stymulował pozostawanie na rynku pracy jak najdłużej i jak największej liczby osób.

Europejski model społeczny bazuje na:

- odpowiedzialności społeczeństwa za dobrobyt jednostki,
- regulacjach stosunków pracy opierających się na prawie pracy, układach zbiorowych, dialogu społecznym,
- redystrybucji poprzez transfery społeczne, pomoc finansową, usługi socjalne dostępne dla wszystkich grup społecznych, ograniczanie zróżnicowania dochodów.

Model taki wpływa na rynek pracy, poziom zatrudnienia i produktywność, a tym samym na wzrost i konkurencyjność oraz inne cele gospodarcze. Uznano, że modernizacja europejskiego modelu społecznego, aby stał się warunkiem trwałego, zrównoważonego rozwoju gospodarczego, wymaga reformy systemu socjalnego, w tym zwłaszcza systemów emerytalnych. W ograniczeniu świadczeń emerytalnych upatrywano bowiem znacznych oszczędności wydatków publicznych i możliwości obniżenia pozapłacowych kosztów pracy, co miałoby wpływ na poprawę międzynarodowej konkurencyjności Europy.

3. Systemy emerytalne

Systemy emerytalne ze względu na powszechny zakres podmiotowy oraz wymiar ekonomiczny stanowią współcześnie znaczący segment gospodarki, oddziałujący na poziom popytu konsumpcyjnego i wydatków publicznych. Wydatki emerytalne w państwach UE-25 stanowiły w 2002 r. około 10% PKB i miały tendencję rosnącą¹.

Metody finansowania systemów emerytalnych decydują o podziale dochodu narodowego między pokolenia aktywne zawodowo i już nieaktywne. Wydatki na świadczenia emerytalne wyrażają udział emerytów w tym podziale, a poziom świadczenia zależy od uprawnień zgromadzonych w okresie działalności zarobkowej. Zasady określające owe uprawnienia (np. staż pracy, wiek emerytalny, wysokość składki, charakter pracy, sytuacja rodzinna) odzwierciedlają system ekonomiczno-społeczny w danym kraju, jego poziom rozwoju gospodarczego i filozofię społeczną, która na przełomie XIX i XX wieku ukształtowała zabezpieczenie emerytalne w Europie.

Wykształciły się dwa modele ochrony socjalnej w okresie starości, tzw. model Bismarcka i model Beveridge'a, o odmiennych funkcjach podstawowych. Ich konstrukcje organizacyjno-prawne opierały się na ubezpieczeniu społecznym albo zaopatrzeniu społecznym, z uzupełniającą rolą pomocy społecznej. W modelu Bismarcka, bazującym na rozwiązaniach ubezpieczeniowych, podstawową funkcją było zapewnienie utrzymania wcześniejszego poziomu życia. W modelu Beveridge'a, który opierał się na metodach zaopatrzeniowych, najważniejszą funkcją publicznego systemu emerytalnego było zapobieganie ubóstwu w okresie starości. Systemy emerytalne w poszczególnych krajach Wspólnoty były zróżnicowane w zależności od szczegółowych rozwiązań wprowadzonych na bazie modelowych paradygmatów, ale ich wspólną cechą był powszechny zakres podmiotowy i rozbudowany katalog świadczeń, co generowało rosnące koszty funkcjonowania systemu zabezpieczenia dochodów w okresie starości oraz skalę redystrybucji.

4. Przesłanki reform

Reformy emerytalne postrzegano także jako konieczność wynikającą ze starzenia się społeczeństwa wymuszającego zmiany dotychczasowych rozwiązań. Zmiany te miały zapewnić utrzymanie długookresowej stabilności finansów emerytalnych, a w konsekwencji stabilności gospodarek państw członkowskich. Wiązano z nimi takie działania, jak zmniejszenie opodatkowania pracy, przeorientowanie wydatków publicznych z konsumpcji na inwestycje oraz zapewnienie racjonalizacji finansów publicznych, co miałyby się przyczynić do utrzymania możliwości rozwojowych gospodarki dzięki polityce makroekonomicznej.

¹ Najniższe wydatki na emerytury (w % PKB) były wówczas w Irlandii – 2,1 i Luksemburgu – 6,1, a najwyższe w Niemczech – 12,0, Włoszech – 11,5 i Grecji – 11,3. Por. [Zukowski 2006, s. 59].

Prognozy demograficzne wskazywały, że problem będzie narastał w I poł. XXI w. i w Europie w latach 2005–2050 udział populacji osób starszych w relacji do ogółu ludności wzrośnie w grupie osób powyżej 65 roku życia z 15,3 do 24,19%, a w grupie powyżej 80 roku życia z 3,51 do 6,8% (por. [Szukalski 2008, s. 15; Strzelecki, Witkowski 2011, s. 62–67]). Podnoszono, że pogorszy się tzw. współczynnik wsparcia, rozumiany jako liczba osób w wieku produkcyjnym w przeliczeniu na 100 osób w pozostałym wieku, który zmaleje ze 130,9 osób do 83,2 w 2050 r. (por. [Szukalski 2007, s. 73]). Niekorzystnie ukształtują się relacje osób w wieku mobilnym (18–44 lata) do liczby osób w wieku niemobilnym (45–59/64)². Szacowano, że w 2030 r. populacja osób w wieku mobilnym spadnie o 27,4%, a grupa osób niemobilnych zwiększy się o 13,6% (por. [Szukalski 2008, s. 14]). Podnoszono, że starzenie się społeczeństw przy utrzymaniu dotychczasowych rozwiązań spowoduje lawinowy wzrost wydatków emerytalnych związanych z zabezpieczeniem finansowym osób starszych, ich opieką zdrowotną i pielęgnacyjną. Według prognoz sporządzonych w UE większość przewidywanych wydatków publicznych w najbliższych latach należałoby przeznaczyć na wypłatę emerytur. Szacowano, że wydatki te mogą wzrosnąć średnio w UE o około 4% PKB – do 2050 r., a w niektórych krajach nawet o 7% PKB. Ich finansowanie pogłębi wówczas nierównowagę sektora finansów publicznych i wpłynie na wskaźnik długu publicznego w relacji do PKB, który przekroczy wtedy rekomendowany poziom 60% [Szukalski 2008, s. 16].

W perspektywie wyzwań konkurencyjności i efektywności gospodarczej ograniczona stała się możliwość podniesienia składek emerytalnych (wzrost kosztów pracy) oraz obciążeń podatkowych. Za istotne źródło równowagi uznano wydłużenie okresu aktywności zawodowej oraz zmiany metod finansowania świadczeń emerytalnych w kierunku dywersyfikacji ekonomicznego charakteru wypłacanych świadczeń (system filarów)³.

Reformy emerytalne skutkujące obniżeniem poziomu świadczeń lub zaostreżeniem warunków do ich dostępu są politycznie trudne do realizacji, gdyż mogą naruszać sferę praw nabytych. Kwestie zmiany systemów emerytalnych wymagały więc wypracowania społecznie akceptowanej równowagi pomiędzy finansową stabilnością systemów emerytalnych, równowagą budżetową oraz sprawiedliwym rozłożeniem ciężarów między pokoleniami.

² Osoby w wieku niemobilnym są mniej skłonne do zmiany miejsca pracy, zawodu, kwalifikacji. Ponadto są bardziej narażone na „wykluczenie cyfrowe” związane z brakiem kompetencji informatycznych.

³ Obywatele państw UE przechodzili na emeryturę poniżej 60 roku życia. Jednocześnie wydłużał się okres pobierania świadczenia. Na przykład w Niemczech wzrósł z 9,9 roku w 1960 r. do 16 lat w 1998 r. i przewiduje się, że w 2030 r. wzrośnie do 18 lat. Por. [Muszalski 2009].

5. Cele reform

Faktycznym celem tych zmian było ograniczenie wysokości wypłat z systemów publicznych (I filar), szersze uczestnictwo w obowiązkowych systemach kapitałowych (II filar) oraz dobrowolnych systemach indywidualnych (III filar).

Przez wiele lat państwa europejskie nie podnosiły oficjalnego wieku emerytalnego mimo stałego wzrostu przeciętnej długości życia. Częstość skracano wymagany staż pracy i wiek przechodzenia na emeryturę, chcąc „zwolnić” miejsca wchodzącym na rynek pracy młodym pokoleniom⁴. Rada Europejska wezwała więc państwa członkowskie do redukcji zachęt do wcześniejszego przechodzenia na emeryturę oraz stopniowego podnoszenia wieku emerytalnego o 5 lat. Postulowała wypracowanie strategii zapewniającej skuteczność systemów emerytalnych w obliczu starzenia się społeczeństw, przy jednoczesnym zachowaniu stabilności finansów publicznych i międzypokoleniowej solidarności (Sztokholm 2001). Reorientacja systemów emerytalnych miała na celu stymulowanie wydłużania okresu aktywności zawodowej, tak aby jak największa liczba osób pozostawała jak najdłużej na rynku pracy.

Reformy emerytalne, aczkolwiek uzasadnione w perspektywie tendencji demograficznych i ekonomicznych, są niezwykle trudne do przeprowadzenia. Zmiana systemu emerytalnego jest ograniczona przede wszystkim oporem grup interesu, beneficjentów dotychczasowych rozwiązań oraz siłą tradycji kształtującej zabezpieczenie emerytalne w procesie historycznym. Chociaż zmiany emerytalne w poszczególnych krajach miały przynieść pożądane skutki dla Wspólnoty, zwiększyć jej konkurencyjność i efektywność, nie mogły jednak być realizowane na szczeblu ponadnarodowym. Kwestie modelu systemów zabezpieczenia społecznego, rodzajów i wielkości świadczeń oraz sposobów ich finansowania pozostawały bowiem w kompetencji państw członkowskich. Szczegółowe rozwiązania oparte na modelu Bismarcka lub Beveridge’a były więc wewnątrznie bardzo zróżnicowane, co wynikało z krajowych uwarunkowań (ekonomicznych, społecznych, politycznych) i preferowania odmiennych wartości oraz celów. Dlatego osiągnięcie wspólnych celów państw członkowskich UE w dziedzinie społecznej realizowane jest bez określania metod postępowania, których wybór pozostawiono każdemu państwu. Takie działania określa się jako otwartą metodę koordynacji (OMC – *Open Method of Coordination*), która w porównaniu z harmonizacją jest „miękkim” sposobem respektowania odmienności poziomu rozwoju państw członkowskich oraz tradycji kształtującej sposoby rozwiązywania problemów socjalnych.

Podstawą OMC są szeroko ujęte wskazówki i rekomendacje Rady Europejskiej dotyczące określonych obszarów funkcjonowania Wspólnoty⁵. W odniesieniu do

⁴ Na przykład w 2002 r. poziom zatrudnienia osób powyżej 55 roku życia wynosił średnio w UE-15 tylko 38,5%.

⁵ OMC wcześniej zastosowano do koordynacji polityki zatrudnienia, polityki opieki zdrowotnej i długoterminowej, ograniczenia ubóstwa i wykluczenia społecznego. Por. [Ciechański 2003; Jorens 2005].

systemów emerytalnych dla większej ich spójności wskazano podstawowe cele reformowania, które powinny być realizowane w dłuższej perspektywie, a oznaczały działania na rzecz adekwatnych, stabilnych i bezpiecznych systemów zabezpieczenia dochodów na starość. Adekwatność rozumiana była jako zdolność systemów emerytalnych do osiągnięcia podstawowych celów społecznych przez zapewnienie bezpiecznych i odpowiednich emerytur. Stabilność systemów miała na celu ich stabilizację finansową bez naruszania równowagi budżetu publicznego. Bezpieczeństwo systemów miało polegać na wzmocnieniu ich zdolności do reagowania na zmieniające się potrzeby społeczeństwa i jednostki [Zielona Księga..., s. 8–19].

6. Charakter reform emerytalnych

W działaniach reformatorskich dominowały dwa nurty przemian: w krajach „starej Unii” – reformy parametryczne, w krajach „nowej Unii” (kraje transformacji, Europa Środkowo-Wschodnia) – reformy paradygmatyczne. Te pierwsze miały na celu racjonalizację rozwiązań emerytalnych funkcjonujących wg modelu Beveridge’a lub Bismarcka i polegały na zmianie parametrów systemu (podniesienie wieku emerytalnego, podwyższenie składki, ograniczenie waloryzacji świadczenia, wyrównanie wieku emerytalnego kobiet i mężczyzn itp.). Reformy paradygmatyczne (strukturalne) polegały na zmianie koncepcji i zasad dotychczasowych systemów (w przeważającej mierze funkcjonujących wg modelu Bismarcka, w formie ubezpieczenia społecznego). Zmiany te miały charakter doktrynalny i zgodnie z postulatami neoliberalnymi prowadziły do prywatyzacji oraz deregulacji systemu w celu kreacji i wsparcia rynków finansowych w transformujących się gospodarkach. Istotą reform paradygmatycznych była częściowa prywatyzacja instytucji emerytalnych, utworzenie funduszy kapitałowych, zastąpienie grupowej solidarności zasadą indywidualnego gromadzenia środków na starość, a formuły zdefiniowanego świadczenia formułą zdefiniowanej składki. Rozwiązanie takie powoduje przerzucenie na jednostkę skutków ryzyka starości i podważa realność zabezpieczenia społecznego [Kalina-Prasznic 2012, s. 23–27, 36–40].

Efektom przewidywanych zmian jest spadek stopy świadczeń w większości państw⁶.

Według obliczeń Komisji Europejskiej najbardziej drastyczne obniżenie poziomu świadczeń emerytalnych, bo aż o 54%, może wystąpić w Polsce (z 56 do 26% stopy zastąpienia), natomiast wzrost stopy świadczeń powinien wystąpić tylko w pięciu krajach (Irlandia, Cypr, Rumunia, Wielka Brytania, Grecja). Jeżeli obecnie wątpić można w optymistyczne prognozy dotyczące Grecji, to tendencję spadkową stopy świadczeń emerytalnych w Unii należy uznać za realną. Oznacza to, że po 30 latach pracy, w 2060 r. w większości – bo aż w 17 – krajów Wspólnoty stopy

⁶ Stopa świadczeń to relacja procentowa średniego świadczenia emerytalnego do średniego wynagrodzenia ze wszystkich dziedzin gospodarki.

świadczeń emerytalnych nie przekroczą poziomu 40% średniego wynagrodzenia, który jest wymagany przez takie normy prawa międzynarodowego, jak Konwencja MOP nr 102 i Europejski Kodeks Zabezpieczenia Społecznego – ratyfikowane przez większość krajów członkowskich. Podczas gdy sytuacja taka w 2007 r. dotyczyła tylko siedmiu państw.

Tabela 1. Stopa świadczeń w państwach członkowskich UE w latach 2007–2060

Emerytury publiczne – stopa świadczeń (%)	Państwo	
	2007	2060
do 20	—	Estonia, Łotwa
21–30	Estonia, Irlandia, Łotwa, Rumunia	Litwa, Polska (26)
31–40	Litwa, Węgry, Wielka Brytania	Bułgaria, Czechy, Irlandia, Węgry, Malta (40), Austria, Portugalia, Rumunia, Słowenia, Słowacja, Szwecja, Wielka Brytania
41–50	Belgia, Bułgaria, Czechy, Luksemburg, Malta, Holandia, Portugalia, Słowenia, Słowacja, Finlandia, Szwecja	Belgia, Niemcy, Francja, Włochy, Luksemburg, Holandia, Finlandia, średnia dla UE-27 (47)
51–60	Niemcy, Hiszpania, Austria, Polska, Cypr, średnia dla UE-27 (51)	Hiszpania, Cypr
61–70	Francja, Włochy	—
71–80	Grecja	Grecja

Źródło: opracowanie własne na podstawie [Zielona Księga..., s. 4].

Dla osób o niskich zarobkach, blisko płacy minimalnej – 40% stopa zastąpienia oznacza emeryturę niższą niż powszechnie akceptowany poziom granicy ubóstwa. Tymczasem reformy o charakterze paradygmatycznym z formuł obliczania świadczeń wyeliminowały elementy redystrybucyjne mające gwarantować zabezpieczenie socjalne osobom o niskich dochodach i krótkich stażach pracy. Jeżeli więc nie zostaną odbudowane gwarancje bazowego poziomu bezpieczeństwa dochodowego na starość, co oznacza zwiększoną rolę interwencji państwa o charakterze zaopatrzeniowym lub pomocowym, to pogłębiające się dysproporcje socjalne pomiędzy państwami Wspólnoty wzmocnią tendencje dezintegracyjne.

7. Podsumowanie

Od ponad 100 lat w Europie odpowiedzialność za skuteczność społeczną i efektywność finansową systemów zabezpieczenia społecznego ponosi państwo. Ich sprawne funkcjonowanie zapewnia bowiem względną stabilność społeczną w czasach kryzysu oraz w każdej sytuacji zmian dostosowawczych i strukturalnych w gospodarce. Wyzwania takie stoją przed gospodarką zintegrowanej Europy, którym sprosta

tylko w warunkach konsensusu społecznego, niemożliwego do osiągnięcia przy konfliktach na tle dysproporcji socjalnych. Tymczasem przyjęte kierunki reform emerytalnych w UE wpłyną na dalsze różnicowanie się standardów życia w krajach członkowskich i poziomów bezpieczeństwa socjalnego, co może generować i wzmacniać tendencje dezintegracyjne.

Literatura

- Ciechański J., 2003, *Otwarta metoda koordynacji systemów emerytalnych*, Ubezpieczenia Społeczne, nr 4–5.
- Jorens Y., 2005, *Otwarta metoda koordynacji jako standardowy instrument uzgodnieniowy*, Polityka Społeczna, nr 3.
- Kalina-Prasznic U., 2012, *Społeczne zabezpieczenie emerytalne pracowników: między prawem a rynkiem*, C.H. Beck, Warszawa.
- Muszalski W., 2009, *Przemiany wieku emerytalnego*, Polityka Społeczna, nr 3.
- Strzelecki Z., Witkowski J., 2011, *Demograficzne uwarunkowania systemu ubezpieczeń społecznych w Polsce*, [w:] Hrynkiewicz J. (red.), *Ubezpieczenie społeczne w Polsce. 10 lat reformowania*, Warszawa.
- Szukalski P., 2007, *Potencjał ludnościowy Europy i jego zmiany w perspektywie 2050 roku*, [w:] *Europa w perspektywie roku 2050*, Komitet Prognoz „Polska 2000 Plus”, Warszawa.
- Szukalski S.M., 2008, *Społeczne problemy Europy w świetle regresu demograficznego i procesów migracyjnych*, [w:] Pancer-Cybulska E. (red.), *Gospodarka społeczna w Europie*, Wyższa Szkoła Handlowa, Wrocław.
- Zielona Księga na rzecz adekwatnych, stabilnych i bezpiecznych systemów emerytalnych w Europie, Komisja Europejska, Bruksela KOM (2010), 365, SEK (2010).
- Żukowski M., 2006, *Reformy emerytalne w Europie*, Poznań.